

Nyoversættelse af russisk klassiker

Dostojevskijs murstensroman Idioten om den hellige dåre i ny, genuin fordanskning

Fjodor Dostojevskij: Idioten. Oversat af Jan Hansen. Rosinante 2006. 842 s., 399 kr.

Af Kjeld Bjørnager

Idioten er en rigtig russisk murstensroman. I Jan Hansens nyoversættelse fylder den ikke mindre end 842 sider. Dens hovedperson, fyrst Mysjkin, er den rene godhed. Han er ikke i stand til at have onde hensigter, og han tror ikke, at andre kan have dem. I en togkupe møder han Rogozjin – en rig ung mand med stor skepsis over for alt og alle. Han opfatter Mysjkin som barnligt naiv, men snart viser det sig, at Mysjkin har næsten mystiske evner til at forstå andre mennesker, til at se dybt i dem og forstå deres lidelser. Han rummer noget af en seers kvaliteter. Da Mysjkin præsenteres for et portræt af Nastasja Filippovna – en kvinde, som har været en rig mands elskerinde – så bliver han umiddelbart slået af hendes skønhed, men straks efter læser han i hendes ansigtstræk, at hendes liv har været fuld af lidelser. Og da han lidt senere bliver spurgt, om Rogozjin ville kunne gifte sig med hende, svarer han: "Ja, men en uge efter vil han stikke en kniv i hende." Og sådan kommer det også til at gå i dette drama, der som fjerde hovedaktør har en ung kvinde, Aglaja, som forelsker sig dybt i Mysjkin.

Det kan sættes op i en meget enkel firkant af modsætninger: Mysjkin er ren og ophøjet moral, Rogozjin er grov og rå sensualitet, Nastasja er en falden kvinde, Aglaja er ren og uskyldig – lige til en billig knaldroman, endda med et dramatisk mord til slut. (Jan Hansen taler om en sæbeopera eller et melodrama, s. 817.) Lige så let kan man sætte det op som en konflikt mellem store og ophøjede ideer: det absolut gode sat overfor denne verdens ondskab.

I begge tilfælde får man ikke fat i det væsentligste hos Dostojevskij. Det er hverken intrigen eller filosofien, som han er mest optaget af. Det er mennesker, rigtige mennesker af kød og blod, som er fulde af modsætninger, uafklarethed og tanker. Mennesker, der hver for sig er en hel verden, og som gennemgår en udvikling i sig selv og i forholdet til andre mennesker.

Da Mysjkin og Rogozjin i bogens slutning våger over liget af Nastasja Filippovna, som Rogozjin har stukket ihjel, er den scene ikke nogen syntese af ideer, men en tragedie forbundet med et menneske, der ikke kunne skelne mellem medfølelse og kærlighed. For Mysjkin er den ikke noget skel, medfølelsen er for ham "den største og måske eneste lovmæssighed i menneskehedens eksistens."

Mysjkin er ikke et godhedens princip iklædt menneskedragt, han er et menneske med en bestem-

melse om godhed, der kommer til at virke som udløser af en lang række tragiske hændelser i kraft af de menneskelige sammenhænge, som han kommer ind i. Mysjkin er værkets titels "idiot", men er han idiot, fordi han ikke ser intriger og ondskab, men kun smerte og ulykkelige mennesker? Er han idiot, fordi han går alt i møde med et åbent, barnligt sind og siger sandheden, selv når den er ilde hørt?

Mange mennesker – især i de vestlige lande – har haft svært ved at opfatte Mysjkin som et menneske. De har hellere villet se ham som en idé, et ideal, en filosofi etc. Men for russere og i det hele taget for mennesker med rødder i den ortodokse tro, har Mysjkins særegne karakter ikke været så vanskelig at fatte. Han er en *juródivyj* – en hellig idiot. (Eller Guds dåre, som Jan Hansen skriver i en note på s. 821.) En *juródivyj* var en seer, men også en tosse, som kunne finde på at sige de mærkeligste ting. Han var ligeglad med jordisk ejendom og gav gerne sin sidste skjorte væk. Han talte ens til alle og sagde kun sandheden, uanset hvor ubehagelig den måtte være. Han kunne være en fattig vandremunk, han kunne være en landsbytosse, som af de fleste blev anset for småtbegavet, men som ind imellem kunne sige forbløffende ting, som kun kunne komme fra Gud. En *judódivyj* var respekteret af kirken og samfundet, men holdt sig normalt for sig selv – på afstand af samfundet.

Dostojevskijs eksperiment i romanen *Idioten* var at lade en *juródivyj* optræde som et medlem af samfundet. Dette fænomen vakte bestyrtelse, men for læsere med baggrund i den ortodokse tro var skikkelsen som sådan ikke noget nyt, ikke et tankespind eller nogen abstrakt konstruktion. Og på den baggrund var det naturligvis lettere at opfatte Mysjkin som et menneske og ikke blot som en ide, forklædt som menneske.

Dostojevskij skrev sin roman mellem 1867 og 1869. Den første danske oversættelse udkom i 1887 under titlen *Fyrst Myschkin*, oversat (fra tysk) af Erna Juel-Hansen, søster til en af de forfattere, som viste indflydelse fra Dostojevskij i sine værker, nemlig Holger Drachmann. I det meste af det 20. århundrede var det dog Ejnar Thomassen, der kom til at stå som Dostojevskijs oversætter til dansk. (*Idioten* i Thomassens oversættelse er netop genudgivet i foto-optryk som del af Dostojevskijs *Samlede værker* i Ejnar Thomassens oversættelse.) Ad. Stender-Petersen skrev om Thomassens oversættelser af Dostojevskij, at han "har en vis tendens til at gøre Dostojevskij mere mærkværdig end han i virkeligheden er, rent sprogligt betragtet." (*Politiken* 5. & 6. 1954). Thomassen havde sin personlige opfattelse af Dostojevskij, som han gerne lod skinne

igennem i sine oversættelser bl.a. ved en overdreven brug af ord som "sælsom" og "mærkelig".

Tag nu fra indledningen til *Idioten*, hvor Mysjkin og Rogozjin endnu er anonyme over for hinanden og for læserne. De er hhv. den blonde og den sorthårede. Her beskriver Thomassen Mysjkin:

Hans øjne var store og blå og blikket mærkeligt dvælende; der var i dette blik en sælsom stilhed, en egen ubevægelig tyngde; det var helt fyldt med med det særlige udtryk, på hvilket mange mennesker øjeblikkelig kender epileptikeren.

I Jan Hansens meget mere præcise og dækkende oversættelse hedder det:

Hans øjne var store, blå og gennemtrængende; der var noget blidt og sagtmødt, men samtidig tungt i hans blik, dette mærkelige udtryk, der gør det muligt for visse mennesker ved første øjekast at genkende en epileptiker.

Og i Thomassens skildring af Rogozjin bliver Rogozjins hånlige og nedgørende holdning til Mysjkin voldsomt forstærket:

Den sorthårede hørte på ham med et spottende smil, og da den blonde besvarede hans spørgsmål: "Blev De helbredet?" med et troskyldigt: "Nej, jeg blev ikke helbredet," brast han i en kort latter og så den blåfrosne unge mand med åben foragt i øjnene.

Hos Jan Hansen - igen fint dækkende den russiske tekst:

Mens den sorthårede lyttede til ham, lo han flere gange; han lo især højt, da han spurgte ham: "Er De så blevet rask nu?" og den blonde svarede benægtende.

Disse to eksempler illustrerer, at der var et klart behov for en nyoversættelse. Selv nåede Ejnar Thomassen frem til, at "Det er farligt at oversætte ham direkte" – altså Dostojevskij. Og "Det er min erfaring, at man ikke kan oversætte ham." Konklusionen er, at "Man må iføre sig hans klædebon" – som Thomassen udtalte sig til en journalist fra *Berlingske Aftenavis* 12.04.1945. Jan Hansen selv viser stor forståelse for sine forgængeres problemer:

De skiftende Dostojevskij-oversættere har, ikke overraskende, haft store problemer med at forstå, hvad der somme tider egentlig står i hans sætninger, og at omsætte hans særegne blanding af Skt.Petersborg-alesprog fra 1860-erne, samtidig fransk kiosklitteratur og finkulturelle traditioner til et realistisk dansk. (s. 818).

Men Jan Hansen har med sin oversættelse hjulpet os godt på vej.

Kjeld Bjørnager er lektor ved Slavisk Afdeling, Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.